

DEVLET, İDEOLOJİ VE EĞİTİM

Halis Çetin

Öz

Bu çalışma devlet, ideoloji ve eğitim ilişkisini incelemektedir. Eğitimin fonksiyonları, ideoloji ve devlet ile ilişkileri tartışılmaktadır. Bu fonksiyonları siyasal iktidarın kurulu düzeninin meşrulaştırılması, haklılığının topluma yayılması, devletin uyruğunu yaratması ve toplumun sosyal ve siyasal mühendislikle yeniden kurulması olarak incelemektedir.

Eğitim, ideolojinin bir aracı olarak açıklanmakta ve bu yönüyle eleştirilmektedir. Çünkü devlet ideolojisi eğitim alanları içerisinde bireyleri kontrol etmekte, gözlemlemekte, baskı altına almakta, disiplinize etmekte ve siyasal iktidara uyumlulaştırmaktadır. Devlet, eğitim alanlarında ideolojiyi toplumsal kültürün, simgelerin, kavramların, dilin ve günlük hayatın içerisine kurucu, koruyucu ve toplumu düzenleyici bir araç olarak yerleştirmektedir.

Anahtar Sözcükler

Siyasal İktidar, İdeoloji, Eğitim, Siyasal ve Sosyal Kültür, Meşruiyet.

The State, Ideology And Education

Abstract

This study analyses the relationship between the state, ideology and education. The function of education and the relationship between political power and ideology are discussed. These functions consist of the legitimisation and justification of the status quo, the creation of the citizen of the state and the reconstruction of the society in terms of the social and political engineering.

Education is examined and criticised as the means of ideology. Since ideology of the state observes, disciplines, normalises, represses and binds the individuals in the education system. The state puts the ideology in the social culture, discourse and daily life as the constructive, preserving and ordering means in the education eras.

Key Words

Ideology, Political Power, Legitimacy, Education, Political and Social Culture.

Giriş

Devlet, varlığını ve üzerine kurulduğu meşruiyet ilkelerini toplumsal alanda sürekli hale dönüştürmek için ideoloji ve eğitim gibi araçları kullanır. İdeoloji aracılığıyla siyasal iktidar kendi ilkelerini topluma dayatır. Eğitim de bu dayatmanın kurumsal zeminini siyasal iktidara sunar. İdeolojiyi toplumu düzenlemenin bir aracı olarak kullanan ideolojik devlet geleneğinde siyasal iktidar, kendi ideolojik elbisesini bireylere giydirme imkanını eğitim alanlarında bulur. Siyasal iktidarın özü olan toplumsal birlik, bütünlük ve uyum sağlama işlevi ideoloji ve eğitim kurumlarıyla gerçekleşir; çünkü birlik, bütünlük ve uyum siyasal iktidara bütüncül bir iktidar alanı yaratarak total bir evrenin düzenlenmesi imkanını verir. Bu yüzden hem ideoloji hem de eğitim sistemi bu ilkelerin topluma dayatılması araçsallığına indirgenir. Bu durum, siyasal iktidarın ideolojik ilkelerine mutlaklık ve kutsallık katarak eğitim alanlarında topluma yayılmasını sağlar. Eğitim alanlarında öznelliğini (varlığını/benliğini) nesnelğe armağan etmeye koşullandırılmış birey/öğrenci, siyasal iktidarın bilgi ve “gerçek”lerini mutlak doğrular olarak dayatan ideoloji/öğreti ve toplumu bir bütün olarak düzenlemeye şartlanmış siyasal iktidar/öğretmen buluşur.

İdeoloji: Mutlak Anlamlar ve Total Kurgular Dünyası

Devletin bireyi ve toplumu kurması ve düzenlemesinin en önemli araçlarının başında ideoloji gelir. İdeolojinin gücü, siyasal iktidarın belirlediği tanımlar ve amaçlar çerçevesinde toplumu kurma ve ona bir üst kimlik verme konusundaki etkinliğinden kaynaklanmaktadır. İdeolojinin işlevi tek başına bağımsız bir işlev değildir. Onun araçsallığı devletin amaçsallığı ile doğrudan ilişkilidir. Devlet, toplumu belirlenmiş bir düzen içinde tutan, bu düzeni koruyan, total bir birleştiricilik ile üst belirleyici olan ve bir dünya görüşü ile toplumsal bütünlük sağlayan (Poulantzas, 1992:40-41) bir üst siyasal iktidar alanıdır. Laclau, devlet tanımlarından yola çıkarak ideolojiyi “toplumsal formasyonun birlik ve beraberliğini sağlayan ve devam ettiren, sistemin toplumsal koşullarını sürdüren ve yeniden üreten ve devletle aynı amaca yönelmiş bir düzen” (Laclau, 1998:73) olarak tanımlamaktadır. Althusser de ideolojiyi, “toplumsal formasyonun belirleyicisi, buna göre toplumu dönüştürücü ve bireyleri bu ilişkiler ağı içerisinde yönlendirici egemen fikirler ve tasarımlar sistemi” (Althusser, 1991:47) şeklinde tanımlar. Kısaca ideoloji, “insan düşüncesinin ve eyleminin amacını, bu amaçlara nasıl varılacağını tanımlayan ve sosyal ve fiziki gerçeklerin niteliğini belirleyen bir değerlendirici prensipler sistemi” (Allard, 1971:117) olarak tanımlanabilir.

İdeoloji, siyasal iktidarın toplumu şekillendirmesi, toplumun da siyasal iktidarı değerlendirmesi açısından objektif kriterler sağlayan önemli bir meşruiyet aracıdır. Fakat, ideolojilerin bir üst düzenleyici güç olarak devletin belirleyici alanı içerisinde olmasından dolayı bu objektif kriterler çoğu zaman subjektif değerlere dönüşmekte, devletin kendine ve eylemlerine meşruiyet kazandırmak için farklı yorumlarına maruz kalmaktadır. Siyasal iktidar, belki de ideolojinin meşruiyet kazandırmadaki bu esnekliğinden dolayı ona bağlı bir görüntü arz etmektedir. Kendisiyle beraber değişen ideolojik tanımlamalar ve yorumlar siyasal iktidar alanını genişletmektedir. Ayrıca ideolojiler, siyasal iktidara her zaman topluma müdahale hakkını ve imkanını sunduğu için güçlü bir meşruiyet aracıdır. Siyasal iktidar kendi meşruiyetinin kriterlerini ideolojiler çerçevesinde belirler. Bu ideolojik çerçeve aynı zamanda toplumsal ve siyasal eylemlerin de meşruiyet çerçevesini oluşturur. Bu anlamda ideolojiler, devletin sistemi kontrol mekanizması olarak işlev görür. Toplumda ve siyasette hangi düşüncenin ve eylemin meşruiyet sınırları içerisinde olduğuna siyasal iktidarın ideolojisi karar verir.

Siyasal iktidarın en önemli fonksiyonlarından biri olan “bütünleşmiş düşüncelerden oluşan total bir sistem kurmak, siyasal iktidarın eylemlerini doğrulamak, hayatı tanımlamak ve bu tanımlı hayatı bireylere haklı olarak göstermek” (Berger-Luckmann, 1967:94) amacı ideoloji ile gerçekleştirilir. İdeoloji, iktidar ilişkilerini gizleyerek tartışılmaz ve itiraz edilmez bir boyuta taşır. İdeoloji ile iktidar, dogmatik inançlara, köklü ve zorunlu kabullere, mutlak gerçekliklere ve değişmez ilkelere yükseltilir. Shils’in değerlendirmesiyle ideolojiler, “görüş açısı, inanç sistemi, fikirsel bütünlük değerlerinden aşkın olarak anlatım kesinliği, merkezi bir ahlaki veya bilişsel eksen etrafında sistematik olarak kümelenme derecesi, geçmişin ve çağın düşünce türleriyle yakınlığı, yeni unsurlara veya çeşitliliğe kapalılık derecesi, davranışı etkilemeye çalışma derecesi, beraberinde getirdiği etki, katılanlardan istenen fikir birliği,

fikrin meşruluğunun ne oranda bir otoriteye bağlandığı, inancı gerçekleştirmeyi üstüne almış bir kurumla ilişkisi en yüksek” (Shils, 1968:66) bütünleştirici düşünce yapıları olarak iktidara çok boyutlu bir güç ve içerik kazandırır.

İdeolojisi olmayan siyasal iktidarın toplumu kurma, statükoyu koruma ve siyasal, toplumsal ve ekonomik mühendislik derecesi oldukça düşüktür. Siyasal iktidar, bütünleştirici ve total anlamlar ve eylemler dünyası kurma gücünü ideolojiler sayesinde kazanır. İdeolojiler de tıpkı yerine ikame oldukları dinler gibi, çok güçlü bir iman gerektirir ve kendi dışındaki dünyaları cehennem, kendi vaat ettiği dünyayı ise cennet olarak tasvir eder. Marx’ın ifadesiyle ‘halkın afyonu’ olan dinlerin reddiyle ortaya çıkan toplumun afyon ihtiyacını ideolojiler dinselşerek gidermişlerdir. Bu yüzden ideolojiler tüm insanlığa cennet vaadiyle, aynı dinselliğin ‘evrensellik’ ilkesinin kullanılmasıyla da yukarıda ifade ettiğimiz totaliterizmin aracı olmuşlardır. Bu durum Parsons’un ideoloji tanımlamasına da denk düşen bir durumdur. Ona göre ideolojiler “toplumun ortak inanç ve iman sistemi, o toplumun hayatını düzenleyen kültür, kolektivitinin ve içinde bulunulan şartların totalitesine yönelmiş bir fikir sistemi, toplumu bu sisteme uygun olarak kurma süreci ve yönelinen gelecekteki amaç dünyasının ilkeleriyle örülmüş ilişkiler ağı” (Parsons, 1951:349) olarak dinin tüm görevlerini üstlenmiş bulunmaktadır.

Sorel’in, “ideolojilerin, siyasal iktidarı elinde bulunduran sınıfların kendi çıkarları doğrultusunda toplumun gerçek ortamının dışında üretilmesinin onu bir yalanlar ve ikiyüzlülükler dünyası olarak karşımıza çıkardığını ve iyiliğin, mutluluğun ancak bu ideolojik ilkeler içinde sağlanabileceği iddiasının bir yalanlar üst yapısı” (Sorel, 1972:18) olduğu iddiası siyasal iktidar ilişkilerindeki eşitsizlikleri koruma, sürdürme, gizleme ve maskeleyen fonksiyonuna işaret eden bir gerçekliktir. İdeolojiler, siyasal iktidarca belirlenen ilerleme, çağdaşlaşma, iyi ve refah içinde adil bir toplum yaratma amaçlarına meşruiyet kazandırarak daha iyi bir gelecek ve mevcut siyasal ve toplumsal yapıya süreklilik kazandırmak için statükoyu koruyucu bir rol oynamaktadırlar. Bu rol, zamanla insanlar daha iyiye gidecek, medeniyet seviyesi yükselecek, toplumu ilerletecek daha etkin araçlar bulunacak iddiaları ile siyasal iktidarı elinde bulunduran güçlerin siyasa ve toplum içindeki ayrıcalıklı yerini pekiştiren bir roldür. Bu, geleceğin iyiliği ihtimaliyle bu güne meşruiyet kazandıran bir durumdur. Bu rol ile birlikte siyasal iktidarın meşruiyeti sağlanmakla birlikte siyasal iktidarın toplumu ilerletmek, medenileştirmek ve mutlu kılmak için daha da güçlenerek siyasal, toplumsal ve ekonomik alanlardaki egemenlik ve müdahale imkanı arttırılmaktadır. Bu rol, topluma devletin belirlediği alanlar dışında hareket hakkı ve imkanı tanımadığı için siyasal iktidarın total yönünü içermektedir.

Tüm bu ideolojik meşruiyet arayışların temelinde yatan unsur, siyasal iktidarın toplumun mutlak itaatini sağlamak ve onu yönetmek için kendi belirleyiciliğinin kabul edilmesine duyduğu istek ve inançtır. Bu bağlamda ideolojilerin bir başka araçsallığı ile karşılaşırız; toplumun siyasal iktidara itaatini sağlanması için bireylere düşünsel ve davranışsal normlar dünyası sunmak. Bu dünya ile bireylerle devletin amaçları ve çıkarları örtüştürülerek bireylerin siyasal iktidara yabancılaşması önlenmeye çalışılmaktadır. Bireyler,

bu anlamlar ve davranışlar dünyası içerisinde kendisi gibi bireylerden oluşan toplumla uyumlulaştırılırken siyasal iktidarın davranışlarını da kendi dünyasında meşrulaştırmış olmaktadır. Bu yönüyle ideoloji, önemli toplumsal ayrımların belirmeye başladığı modern toplumun kendine bir yaşam çerçevesi bulma çabasıdır. Bu, toplumda beliren şartlar içinde insanları toplumdan kopmasını, ona “yabancılaşma”sını da ortaya çıkarmaktadır ki bu yüzden, ideolojiler siyasal iktidara yabancılaşmış insanın ve toplumun kaygı ve korkularına getirilmiş cevaplardan oluşmaktadır. (Sigmund, 1967:96)

Tüm bu cevapların amacı, bireyleri var olan ideolojik dünyayı kabul etmeye, ona boyun eğmeye ve onun dışındaki dünyaların gerçekleşmesinin imkansızlığına inandırmaktır. Bu dünya, bireylerin kaçınılmazlıklar ve zorunluluklar dünyasıdır. Bu yönüyle ideoloji, geleneksel toplum haritalarının modern çağlarda faydalarını yitirmeleri sonucu yeni bir toplum anlamları haritası üretme çabasıdır. (Mardin, 1976:7) İnsan, üretilen bu haritanın içerisinde üretilmiş bir araçtan başka bir şey değildir. İnsan, bu aşkın ideolojik kuşatmanın ve kendisine verilmiş dünya görüşünün karşısında sınırlı ve güçsüzdür. İnsan, sadece kendisine verilmiş bu amaçlar doğrultusunda çalışması gereken bir köledir. Efendi ise, siyasal düşünceler tarihi boyunca çeşitli isim ve sembollerle karşımıza çıkan siyasal iktidar ve onun adına gücü kullananlardır. Hegel bu durumu şöyle meşrulaştırır; “insan, tarihin içinde kendisinden daha yüksek ve gizli bir kuvvet ve amaç için çalışır. İnsan, bu yüksek amacın gerçekleşmesine yarayan bir araçtır, amacı belirleyen dinamik unsur ise Geist (Tin) dir. İnsanlık tarihi, aslında soyut us olan Tinin kendini dünyada idrak edişinin bir görüntüsünden ibarettir. Bu, dünya görüşü anlamındaki ‘Weltanschauung’dur.” (Gökberk, 1974:450) ‘Weltanschauung’; düşünsel içerik, iddia ve ona göre konumlanma, ona göre hareket etmedir. ‘Weltanschauung’; insanı, toplumu, siyaseti ve evreni yorumlayan katı ve kapılı toplumsal mobilizasyon ve manipülasyon aracıdır. ‘Weltanschauung’; toplumun topyekun olarak tek bir ideolojik alan içerisinde, sistemle bütünleşmiş bir şekilde ‘siyasal iktidara göre’ konuşlandırılmasıdır.

Siyasal Kültür, Dil ve Simgeler: Birlik, Bütünlük ve Uyum

İdeolojilerin belirlediği alanda, hem siyasal iktidara hem de topluma yönelik ilkeleri, davranış kalıplarını ve siyasal ve toplumsal sembelleri, sembollerini ve dili içine alan siyasal kültür, bu unsurların hangi amaçlara göre kendisini tanımlayacağı sorununun cevaplarını oluşturmaktadır. Bir toplumun siyasal kültürü aynı zamanda o toplumun siyasal iktidara yönelik olarak geliştirdiği inanç, davranış, tutum, duygu ve değer yargılarının oluşturduğu bütünü temsil eder. Siyasal kültür sosyal, siyasal ve ekonomik alanda gerçekleşen tüm belirleyicileri ve değişim dinamiklerini ifade eder. Siyasal kültür siyasal değişmeyi, toplumsal değişmeyi, siyasal sisteme yönelen desteği, toplumla devlet arasındaki ilişkiyi, siyasal baskıyı, siyasal iktidarı, siyasal eylemleri içeren geniş bir alandır. (Almond-Powell, 1978:25) Bu alanı belirleyen tek şey ise siyasal iktidarın kurucu ilkeleri ve ideolojik yansımalarıdır.

Siyasi kültür, toplumun geleneklerinin, toplum kurumlarının ruhunun, bireylerin arzu ve ortak çıkarlarının ve liderlerinin siyasal davranışlarının rastlantısal bir tarihi tecrübe olmayıp anlamlı bir bütün olarak birbirlerine

uyumlarını kontrol altında tutar. Siyasal kültür hem bir toplumun top yekun tarihinin, hem de toplumu meydana getiren insanların sosyo-ekonomik yaşantılarının ürünü olarak ideolojik ilkelere uyumlu bir bütünlük sergiler. (Yücekök, 1987:13)

Siyasal yapıyı hazırlayan ve halkın davranışlarına yön veren siyasi kültürün en önemli unsuru inançlar ve kanaatlerdir. Sosyal yapı, dinsel değerler, siyasal hedefler, ideolojik söylem ve dil birbiriyle iç içe geçmiş siyasal kültür unsurlarıdır. Siyasal kültürün en önemli sorunu, kişilerin kendilerini ne ölçüde siyasal ve toplumsal bütünlüğün bir parçası saydıkları sorunudur. Eğer toplumun fertleri, kendilerini bu bütünlüğün birer üyesi saymayıp bağlı hissetmiyorlarsa, siyasal gelişim çok ızdıraplı ve sürtüşmeli bir süreç olarak belirecek ve meşruiyet krizleri ortaya çıkacaktır. Bu durumda toplumun fertleri ulusal sorunlar karşısında kaygısız, ilgisiz kalacak kendilerini yalnızca çevrelerine ve ilksel kurumlara karşı sorumlu hissedeceklerdir. Toplumun içine düştüğü herhangi bir sorunun muhatabı yine toplum olmadığı taktirde çözüm güçleşecektir. Bu yüzden siyasal kültür, siyasal iktidarın bütünleştirici ve uyumlaştırıcı gücü karşısında yenilecek ve kendisini bu üst belirleyici gücün eline teslim edecektir. Siyasal iktidar, siyasal kültürün tamamında egemen olma istekliliğine sahiptir. Bu yüzden, siyasal kültüre yönelik müdahalelerde bulunur. Siyasal kültürü belirleyen üst meşruiyet yasası uyarınca siyasal kültürdeki değişimleri kontrol altına alır. Çünkü, siyasal kültür değişimi, siyasal iktidarın toplumsal ve siyasal yapının değişmesini beraberinde getirir. Bu yüzden modern siyasal iktidarlara sadece siyasal iktidar alanını değil, bir bütün olarak toplumun her parçasını etkisi altına alır. Siyasal iktidar, bir parçada meydana gelecek değişimlerin tüm parçaları etkilemesine ve kendisine göre şekillendirmesine izin vermez. (Ecktein, 1988:789) Bu yüzden siyasal kültürün bütünlüğünü ve uyumunu ideoloji aracılığıyla koruma altına alır.

İdeoloji ve siyasal kültür büyük ölçüde simge ve dil aracılığıyla siyasal ve toplumsal hayatta yer eder. Aynı zamanda ideoloji ve siyasal kültürler de düşüncenin öneminden çıkan, ona dayanan temel görüntülerdir. İdeolojiler ve siyasal kültürler kendi meşruiyet yasalarını topluma kabul ettirebilmek için sembollerden, simgelerden ve dilden faydalanırlar. Kullanılan dil ve semboller, 'dünya görüşü' içinde yer alan ve çok önemli toplumsal fonksiyon yerine getiren unsurlardır. İnsanın etrafındaki kainatı anlamasına yarayan bu 'görüş', bir kültür bütünü olarak karşımıza çıkar. Kültürün oluşturduğu parçalara da simge denir. Simgeler, topluma iki alanda rehberlik eder. Birincisi, bilgilerin sistematikleştirilmesini mümkün kılan bilişsel çerçeveyi sağlar. İkincisi, iyi-kötü gibi ahlaki ve duygusal hayata bir düzen verir. (Gellner, 1970:115) Her simge, her sembol, her kelime siyasal ve toplumsal alanda bir düşünsel ve değersel çağrışımlar yaparak toplumda ortak bir kültür ve bilinç yaratır. Bu kültür ve bilinç siyasal iktidarın ideolojik bütünselliği içerisinde toplumda birlik, beraberlik ve uyum sağlar. Simgeler nesilden nesile aynı toplumsal davranışlarda bulunmayı öğretirler. Simgeler, dünyanın algılanmasında kullanılan sistem gözlükleridirler. Öğrenme süreci bir yerde simgeye bağlanır, simgeler birden çok kimsenin paylaştığı bir toplum haritası oluşturur, simgeler toplumsal bazı çağrışımların taşıyıcısıdır, simgeler bu açıdan 'yükü' olarak işlevlerini gerçekleştirirler (Mardin, 1976:63).

Simgelerin bu merkezi önemi, onların toplum içinde gördüğü çeşitli işlevlerle ilgilidir. Bu işlevler; dünyamızın içindeki nesnelere sınıflandırma, yaşadığımız toplulukta önemli tutulan değerlerin neler olduğunu hatırlatma ve onlara uymaya zorlama, bu değerleri içermeye, bazı hislerimizi boşaltma ve açığa dökme, son olarak da bilişsel bir evren kurmadır. (Mardin, 1976:63) Bunlar aynı zamanda siyasal iktidarın verili alanı içerisinde işlev görmesinden dolayı toplumu kurucu ve düzenleyici yönde etki yapar.

Bireyler, ideolojik dünya içerisinde bu sembeleri ve onlara ait kültürün dilini toplumda hazır olarak bulurlar ve toplumla uyumlulaşmak için onların belirlediği kurallara ve ritüellere tabi olurlar. İdeoloji, kültür, simge, sembol ve bunların topluma yönelmiş dilleri daima siyasal iktidarın meşruiyet yasasına/amaçsallığına tabi olarak işlev görürler, yani bunlar siyasal iktidarın kendi yasasına toplumsal kabul sağlamak için kullandığı araçlardır. Bu, bölünmüş ve parçalanmış toplumsal unsurları temel ilkelere göre ve onların doğrultusunda birleştirme araçsallığıdır. Bu araçsallığın kapsadığı girişimler şöyle sıralanabilir: dünya görüşlerinin anlatılması, ideoloji; ideolojik ilkelerin, değerlerinin yeni nesillere aktarılması, eğitim; toplumsal birlik, bütünlük ve uyumu pekiştiren merasimlerin devamlılığının sağlanması, ritüeller.

İdeolojiler sembelerin aktarma, koruma, değiştirme işlevlerini kullanarak topluma yeni bir şekil ve anlam dünyası verme ve toplumsal düzenin aynı biçimde sürdürülmesi için dünya görüşünün korunmasını sağlarlar. (Mardin, 1976:102-108) İdeolojik devlet, insanların statükoya uymalarını sağlamak için ideolojik hegemonya, evreninin anlamlarını insanlara öğretmek için öğretici, insanların bu anlamlara boyun eğmesine sağlamak için öğretim yerleri, öğreticiliğin bir düzene bağlanması ve sürekliliğinin sağlanması için zorunlu öğretim, öğretinin mevcut dünya görüşünün dışında anlamlandırılmaması ve yorumlanmaması için disipline ihtiyaç duyar. Eğitim de işte bu fonksiyonların bir bütün halinde gerçekleşmesi için üretilmiş bir düzeneğe dönüştürülerek bireylerin siyasal iktidarın belirlemiş olduğu alanlar ve amaçlar içerisinde üretilmesini temsil eder.

Eğitim ve Bilim: İdeolojik Hegemonya Alanı

Eğitim, devletin varlığını, gücünü ve temel ilkelerini topluma kabul ettirebilmek için kullandığı en önemli ideolojik araçlardan birisidir. Devlet, toplumsal düzenlemeyi belirlediği ideolojik amaçlar ve ilkeler çerçevesinde yeniden kurmak için eğitimi kullanmaktadır.

Devlet, elinde bulundurduğu tüm imkanlarla topluma, kendi ideolojik ilkelerini öğreten, toplumu bu ilkelere göre terbiye eden bir kurumu temsil etmektedir. Eğitim aracılığıyla devlet, tüm halkın düşünce ve değer yargılarının bir 'eritme potası' içinde kaynaştırılıp bütünleştirilmesini gerçekleştirme amacına yönelmiştir. (Black, 1989:114) Bu yüzden devlet, eğitimin tüm aşamalarında kendi ideolojik ilkelerini dayatır. İnsanlara, belirlenen bu ideolojik sınırlar içinde yaşamalarını öğretir. İnsanların, toplumsal kabul ve siyasal statü kazanmasının yolu bu yapacakları ve yapamayacakları şeyleri öğrenmekten geçer. Bu anlamda eğitim, toplumsal bir amaca ulaşmak için bir araç olarak kullanılır. Eğitim süreci, insanın imal edilme sürecini ve fabrikasyonunu ifade

eder. Bu yönüyle eğitim kurumları, insanları programlama merkezleridir. (Illich, 1988:65-67)

Althusser, siyasal iktidarın kendi varlığını devam ettirebilmesi için baskı aygıtlarına ve ideolojik aygıtlara sahip olduğunu ve bunları yoğun bir şekilde kullandığını ifade etmektedir. Devlet, baskı aygıtlarına ve ideolojik aygıtlara dayanarak varlığını sürdürür. Devletin baskı aygıtları, açık güç kullanımının veya zorlamanın bulunduğu alanlarda işleyen, hukuk, mahkemeler, polis, ordu gibi kurumlardır. Devletin ideolojik aygıtları ise aile, eğitim ve din gibi alanlarda siyasal iktidarın onanmasını devam ettiren kurumlardır. Bu alanlar içerisinde bireyler adlandırılır, kimlik kazandırılır ve devletin egemenlik alanına hapsedilir. (Althusser, 1991:27)

Devlet, eğitim kurumları aracılığıyla tüm toplumu kendi ideolojik ilkeleri doğrultusunda kodlamakta, eğitmekte ve kendi ideolojik formlarından kaynaklanan sembolleri, simgeleri ve dili topluma yaymaktadır. Eğitim, bir toplumsal ve siyasal kontrol mekanizması olarak modern devletle beraber çok yoğun ve etkin bir alana hakim olmuştur. Modern devletin öngördüğü egemenlik, ulus yaratma ve merkezi güçlü iktidar ilkeleri eğitimi bu ilkelerin gerçekleştirme alanı olarak görmüştür. Bu yüzden eğitim; siyasal ve toplumsal kabulün, statülerin, kişilik gelişiminin ve birey olmanın bir yolu olarak siyasal iktidarlar tarafından toplumsal alana dayatılan zorunlulukların başında gelmektedir.

Eğitim, “terbiye olmakla, emir altına girmekle, itaat etmekle ve dahası hizmetkarlıkla başlar ve bunu hedefler.” (Nietzsche, 1991:89) Rousseau’nun ifade ettiği gibi, eğitim kurumları, en iyi toplumsal kurumlardır, insanı tabiatan ayırmasını, ona izafi bir varlık vermek için mutlak varlığını kaldırmasını ve ‘ben’ini müşterek vahdet içerisine nakletmesini öğreten kurumlardır. Böylece, her parça, artık kendisinin bir olduğuna değil, fakat birliğin bir kısmı olduğuna ve ancak bütünde bir organ olabileceğine inanır (Rousseau, 1966:10) ve bu inanç sayesinde toplumun birliği ve bütünlüğü devamlı bir hale dönüşmüş olur.

Eğitim, siyasal iktidarın iletişim sorununun çözümüne de katkıda bulunarak insanlar arasında ortak bir iletişim sistemi geliştirir. Bu, Toland’ın ifade etmiş olduğu, harekete geçirme, yeniden yapılandırma ve taşıma fonksiyonlarının kavramsallaştırma, nesnelleştirme ve temsil etme aşamalarından geçerek yeni bir toplumsal iletişim sistemi kurulmasıdır. Toland’a göre, “siyasal sistem ve birey arasındaki bu eğitim ilişkisi üç aşama ile gerçekleştirilir. Birinci aşama harekete geçirmedir. Bu aşamada bireyler devletin çıkarları ve kendi ihtiyaçları arasında sosyal gerçeklik içinde yeniden tanımlanır. İkinci aşama yeniden yapılandırmadır; siyasal sistemin işler hale getirilmesi ile bireylerin bu işleyişe uyumlulaştırılması, kurumsallaştırılmış düzen içerisinde yeni kimlik ve ilişki ağı yaratılır. Üçüncü aşama ise taşımadır. Bu aşamada siyasal sistemin korunması ve devam ettirilmesi amacıyla ritüeller, mitler, idoller ve kahramanlardan oluşan bir sembolik evren oluşturulur. Bu üç aşama, üç farklı fonksiyonu da beraberinde getirir. Kavramsallaştırma ile toplumsal birlik, bütünlük ve uyumu sağlamak ve geliştirmek için ortak bir dil yaratılır. Nesnelleştirme ile yeni rejimin kavramları ve gerçekliğine uygun bir yapılanma içinde bireylerin sisteme katılımı ve uyumu sağlanır. Temsil ile değişen şartları da göze alarak toplumsal, sembolik bir iletişim düzeni oluşturulur.” (Toland,

1988:115-116) Bu düzeni kuracak ve devam ettirecek güç ise yine toplumsal alandan kazanılacaktır. Bu yönüyle çocuklar ve gençler, hem ideolojinin kurucu gücü ve enerjisini, hem de üzerlerine kurulacak siyasal iktidarın devamının teminatı olarak eğitilirler. Bu, aslında toplumun bir bütün olarak siyasal iktidarın propaganda süreci içerisine hapsedilmesidir. ‘Beşikten mezara kadar’ ifade edilen bu sürecin her aşamasında toplum bilinçlendirilir, kendi bilincine vardırırlar ki bu bilinç siyasal iktidara mutlak itaat etme görevidir. Yani bu sürecin özü, tüm gerçeği tanımlama, belirleme ve düzenleme yetkisinin öğreticiye ait olduğu düşüncesidir. Böylece, siyasal iktidar ideolojisinin ruhu beşikten mezara kadar toplumun düşün ve eylem dünyasının üstünde, siyasal iktidarın disiplinli, hiyerarşik, buyurgan öğretisinin emrinde olmaktadır. Bu süreç sonunda bireylerin siyasal iktidar ve onun ideolojisinden bağımsız düşünebilme, karar verme ve hareket etme imkanı ve gücü ellerinden alınmış olmaktadır.

Eğitimin gücü, bilgi ve bilim tekelinin siyasal iktidar tarafından üretilip kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Bilgi ve bilim üretme tekelinin siyasal iktidarın kontrolünde olması, toplumu bu güce bağlı ve bağımlı kılmaktadır. Toplumsal itaatin siyasal iktidara bağlı ve bağımlı olma derecesi, ona muhtaç olma derecesi ne kadar artarsa siyasal iktidarın meşruluğu da o kadar artacaktır. Eğitim ve dolayısıyla bilgi işte bu bağımlılığın en güçlü alanlarından biri olarak siyasal iktidarın meşruiyetine hizmet eden araçların başında gelmektedir.

Bilgi iktidarın aracıdır. İktidarı beslemek ve güçlendirmek için işler. Bu nedenle her iktidar arayışıyla birlikte bilginin araçsallığı da artar. Bilgiye duyulan ihtiyaç iktidara duyulan güç tutkusunun artma derecesine bağlıdır. İktidar bilginin efendisi, egemeni olmak ister ve onu hizmetinde tutmak için gerçek bilginin belirli bir miktarını devamlı kendi kontrolünde tutar. Böylece bilgi bir moral güç değil bir iktidar gücüne dönüşür. (Nietzsche, 1967:266) Bilgi bir hiyerarşidir ve bu hiyerarşinin en tepesinde devlet bulunur. Bilgi, insanı tanımanın, onu düzenlemenin, dönüştürmenin ve manipüle etmenin bir aracıdır. Bu yüzden tüm bilgi aktarım ve uygulamaları süreçleri iktidar hiyerarşisiyle belirlenir ve ona göre şekillenir. Bilginin egemenliği, doğal olarak iktidarın egemenliği demektir. “Hiçbir bilgi kendi içinde bir iktidar formu, bir iktidar fonksiyonu ve diğer iktidar formlarına bağlı bulunan bir iletişim, kayıt, insanları toplayıp kontrol etme ve kendi sistemini yayma düzeni olmaksızın şekillenemez, varlığını devam ettiremez. Hiçbir iktidar da bilginin üretimi, düzenlenmesi, dağıtımı ve alıkonması olmaksızın uygulanamaz, gerçekleşemez.” (Foucault, 1980:131)

Eğitim ve ideoloji birbiriyle yakından ilgili olarak siyasal iktidarın kendi meşruiyet ilkelerine mutlaklık ve kutsallık kazandırdığı araçlardır. Eğitim ve öğretim süresince “bilgi ve ‘gerçek’ onu üreten ve yayan kurumlarda merkezi bir güce dönüştürülür. Bu ‘gerçek’, siyasal iktidar tarafından devamlı olarak tek gerçek olarak sunulur. Eğitim kurumlarının yaygınlığı sayesinde devlet ideolojisi en ücre alanlara bile yayılma imkanı bulur. Bilgi de siyasal iktidarın ideolojisini meşrulaştırma işlevini üstlenir. Devlet ideolojisi, eğitici ve öğretici kimliğiyle tüm topluma yayılır. Bilimin siyasal iktidar ile yaptığı bu ittifak sonucu siyasal iktidar bilgiye bir mutlaklık kazandırır. Bu mutlaklık aynı zamanda bilginin kutsanması, kutsallaştırılması anlamına gelir. Siyasal iktidarın bilgiyi kontrolü

ile oluşan ideoloji de, bu bağlamda kutsallığı ve mutlaklığından dolayı eleştirilemezliğe yüceltilir. Bu karşılıklı kutsamalar ile toplumsal itaat alanı zihinsel olarak da kontrol altına alınmış olur. Bilim, siyasal iktidarın kontrolünde tüm eski kutsallıklardan boşaltılan alanları doldurarak iktidarın en önemli aracı haline dönüşür. Bu durum Comte'nin ifade ettiği şekliyle bilimin dinselendirilmesidir. Bu dinselendirme, modernizmin ürettiği seküler bir mitoloji olarak siyasal iktidarın meşrulaştırılmasının bir aracıdır. Bu aracın mutlaklığı, kutsallığı ve 'gerçekliği' nedeniyle insanın ve toplumun düzenlenmesinde Jakoben düzenleyicilik düşüncesi meşruiyet bulur. Çünkü bu durum mutlaklığın, kutsallığın ve 'gerçekliğin' sahibi olan iktidara bunlardan yoksun olan, karanlıkta olan toplumun aydınlatılması misyonunun meşruiyet ölçütüdür. Bilginin aydınlatıcılığı, siyasal iktidarın ideolojisi ile birleşerek toplumsal düzenleme gerçekleştirilir.

Eğitim sürecinde, siyasal kültürün tüm öğeleri küçük yaşlardan itibaren insanların dünyasına aktarılır. Bu bir nüfuz etme olayıdır. Siyasal iktidar, ideolojisiyle, sembolleri ile, kahramanları, mitolojileri ile, tabuları, ritüelleri, sloganları ve korkuları ile yoğun bir propaganda ile insanların dünyasına egemen olur. "Eğitim sayesinde toplumsal itaat, bir bütün halinde ortak ilke ve değerler etrafında siyasal iktidarla birlik ve beraberliğe kavuşturularak meşrulaştırılır. Bu meşrulaştırma sürecinde bireylere verilen eğitim ile neyin iyi neyin kötü, hangi davranışın meşru hangisinin meşru olmadığı öğretilerek bireyin toplumsallaşması sağlanır. Böylece bireyler hem toplumsal hem de siyasal olarak hangi yargısal ölçütlere göre yargılanacaklarını öğrenirler." (Bourricaud, 1987:66)

Platon, devletinde çocuk yaşta devşirilen insanların sıkı bir yasaklamalar dünyası içerisinde eğitilerek "devletine karşı sadık, akıllı, uslu ve koruyucu vatandaşların" yaratılmasını öngörür. (Platon, 1995:107) Eğitim, siyasal iktidarın kuruculuk aşamasından amaçların gerçekleştirilmesi için yapılan toplumsal düzenlemelerin son aşamalarına kadar toplumsal disiplini sağlayarak siyasal iktidarın kayıtsız şartsız kabulünü sağlamaya yönelir. Hegel'de eğitim bireyle devlet özdeşleşmesine kadar giden bir süreci ifade eder. Ona göre insan, yalnızca devlette ussal varlığa kavuşur. Eğitimin amacı, bireyi öznelikten kurtarıp ona devlet içinde nesnellik kazandırmaktır. İnsan bütün insanlığını devlete borçludur; özü yalnızca oradadır. İnsan sahip olduğu bütün değere, tüm tinsel gerçekliğe devlet sayesinde sahiptir. Onun tinsel gerçekliği ancak böyle biçimlenir ve devletin tüzel yaşamında yerini alır. Çünkü tek doğru, genel ve öznel istencin birliğidir. Bu da devlette ortaya çıkar. Devlet erektir, ötekiler de aletleridir. O, insanları birbirine bağlayan kutsallıktır. Tüm özel mutlulukların, isteklerin kendisine bağlı olduğu tek ve aynı yaşamdır. O, büyük bir varlık, büyük bir erek, büyük bir içeriktir. (Hegel, 1991:113-114) Hegel'in bu ideolojik tarih yazımı Mannheim'in ideolojik dünyayı "bir mitoloji kurgusu oluşturarak insanların dünyasında mitsel bir anlamlar ve yasalar kurgusu düzenlemek olarak adlandırdığı siyasal mit" (Mannheim, 1950:22) tanımlamasına en uygun düşen örnektir.

Weber, eğitim ve disiplini askeri yapılanmanın modernleştirilmiş bir uzantısı olarak ele alırken eğitimin ve eğitim ile sağlanan disiplinin amacını; (Weber, 1993:221-223) siyasal iktidarın eylemlerine rasyonellik kazandırmak,

çok sayıda insanın aynı şartlar ve ilkeler altında itaatini sağlamak, yönetenlerin yönetilenlere karşı üstünlüklerini korumak ve devam ettirmek, kurallara ve statükoya boyun eğmek, kahramana tapınmak, yöneticilere körü körüne itaat etmek, tekdüzeleştirilmiş alışkanlıklar yaratmak, kitleleri birlik ve bütünlük içinde psikolojik olarak koşullandırmak, ortak bir amaç, ortak bir 'dava' ve planlanmış bir hayata bağlamak, toplumsal bir ahlak, görev ve sorumluluk geliştirmek, mekanikleştirilmiş bir örgütlenme içerisinde sürüklenip gitmeye mahkum etmek, toplum içerisinde uyumlulaştırılan insanların bütünleşmesini sağlamak şeklinde sıralamaktadır.

Sonuç

Eğitim süreci, devlet ideolojisine uygun ve uyumlu insan üretilmesi ve ideolojik olarak toplumsal itaatin devşirilmesi sürecidir. Bu süreç, bir zor ve zorunluluklar sürecidir. Eğitim sayesinde insanların davranışları ve düşünceleri genel ahlakla ve kanunlarla uyumlulaştırılır, gönüllü ve ikna ile olması gereken toplumsal rıza zorla, zorunlulukla ve empoze ile gerçekleştirilir. Devlet ideoloji aracılığıyla kurguladığı bütünsel dünyayı eğitimle kurumsal bir alana dönüştürür. Bu alanı bireysel ve toplumsal olguların etkisinden temizleyerek kamusal alan olarak ilan eder. Kamusal alan içerisine hapsedilen bireyler bu alanın mutlak kurumsal belirleyiciliği, kutsallığı, ideolojik düzenlemeciliği, hukuksal denetimi ve disiplini altında siyasal iktidarın birlik, bütünlük ve itaat ilkelerine uyumlulaştırılır.

Eğitim alanları, ideolojinin tüm fonksiyonlarının harmanlanarak toplumsal alanın siyasal iktidara bağlılığının en üst noktalara taşındığı alanlardır. Tüm toplum eğitim kurumları aracılığıyla bilgiye muhtaç olarak öğretici karşısında nesneleştirilir. Eğitim alanında, siyasal iktidarın ideolojik ilkelerini gölgeleyecek, eleştirecek tüm değer ve ilkeler dışlanır. Siyasal iktidarın yarattığı kahramanlar, mitler, andlar, marşlar ve törenler öğrencilere yoğun bir şekilde aktararak siyasal iktidarın meşruiyeti yeniden üretilir. Ayrıca siyasi, askeri veya ekonomik seçkinlerin konumları ve eylemleri yüceltilir, toplumsal adaletsizliğin doğallığı aşılır. Bu yönleriyle eğitim tüm toplumu kuşatan siyasal bir statükoculuğu, toplumsal bir kaderciliği besleme işlevi görür. Özetle eğitim, insanları siyasal iktidarın ideolojik dünyasına entegre etmek, siyasal sisteme uymasını sağlamak ve bu duruma süreklilik kazandırmak için kullanılır.

Kaynakça

- ALLARD, E.(1971), **Institutionalized Radicalism in Decline of Ideology**, New York.
- ALMOND Gabriel, Bingham Powell. (1978), **Comparative Politics**, Boston: Little Brown.
- ALTHUSSER, Louis. (1991), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, Çev: Y. Alp, M. Özışık, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BERGER, Peter L., Thomas Luckmann. (1967), **The Social Construction of Reality**, New York: Anchor.
- BLACK, Cyril E. (1989), **Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri**, Çev: M. Fatih Gümüş, Ankara: Verso Yayınları.

- BOURRICAUD, François. (1987), "Legitimacy and Legitimation", **Current Sociology**, V:5-2.
- ECKSTEIN, Harry. (1988), "A Culturalist Theory of Political Change", **American Political Science Review**, Vol:82-3.
- FOUCAULT, Michel. (1980), **The Will to Truth**, İng. Çev: Alan Sheridan, New York-London: Tavistock Pr.
- GELLNER, Ernest. (1970), **Concept and Society in Sociological Theory and Philosophical Analysis**, New York: Harper Torchbooks.
- GÖKBERK, Macit. (1974), **Felsefe Tarihi**, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- HEGEL, G.W.F.(1991),**Tarihte Akıl**, Çev: Önay Sözer, İstanbul: Ara Yayınları.
- ILLICH, Ivan. (1988),**Şenlikli Toplum**, Çev: Ahmet Kot, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LACLAU, Ernesto. (1998),**İdeoloji ve Politika**, Çev: Hüseyin Sarıca, İstanbul: Belge Yayınları.
- MANNHEİM, Karl. (1950), **Ideology and Utopia**, Oxford: Oxford UP.
- MARDİN, Şerif. (1976), **İdeoloji**, Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- NIETZSCHE, F. W.(1967), **The Will to Power**, İng. Çev: Walter Kaufmann-R.J. Hollingdale, New York: Vintage Books.
- NIETZSCHE, F. W.(1991), **Gelecekteki Felsefe**, Çev: Ümit Özdağ, Ankara: İmge Yayınları.
- PARSONS, Talcott. (1951), **The Social System**, Glencoe.
- PLATON. (1995), **Devlet**, Çev: Sebahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- POULANTZAS, Nicos. (1992), **Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar**, Çev: Şen Süer, L. Fevzi Topaçoğlu, İstanbul: Belge Yayınları.
- ROUSSEAU, J.Jacques. (1966), **Emile**, İstanbul.
- SHILS, Edward. (1968), "The Concept and Function of Ideology", **International Encyclopedia Social Sciens**: VII.
- SIGMUND, Paul E. (1967),**The Ideologies of Developing Nations**, New York: Praeger.
- SOREL, Georges. (1972), **The Illusions of Progress**, Çev: John and Charlotte Stanley, Berkeley: University of California Press.
- TOLAND, Judith Drick. (1988), "Inca Legitimation as a Communication Process" **State Formation and Political Legitimacy**, Edited by: Ronald Cohen-Judith D. Toland, Transaction Books, New Brunswick (USA)-Oxford (UK).
- WEBER, Max. (1993), **Sosyoloji Yazıları**, Çev: Taha Parla, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- YÜCEKÖK, Ahmet. (1987), **Siyasetin Toplumsal Tabanı**, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.